

Rekomendacijos pedagogams ugdantiems mokinius, turinčius Aspergerio sindromą

Ne viskas, kas peržengia ribas, ir todėl "nenormalu", būtinai yra "prasčiau".

Hansas Aspergeris (1938)

Aspergerio sindromą turinčių vaikų esminiai bruožai:

- lėtesnė socialinė branda ir socialinis mąstymas;
- nebrandi empatija;
- negebėjimas susirasti draugų, dažnos kitų vaikų pašaipos;
- bendravimo ir emocijų kontrolės problemos;
- neįprasti kalbos gebėjimai -sudėtingas žodynas ir sintaksė, tačiau atsilikę pokalbio palaikymo įgūdžiai, neįprastos intonacijos, polinkis į pedantiškumą;
- neįprastai intensyvus ir koncentruotas žavėjimasis koku nors dalyku;
- negebėjimas per pamokas išlaikyti dėmesio;
- neįprastas mokymosi gebėjimų profilis;
- reikalinga pagalba ugdant savarankiškumą bei organizacinius įgūdžius;
- nerangi eiseną ir judesių koordinacija;
- perdėtas jautrumas tam tikriems garsams, kvapams, tekstūroms ar prisilietimams.

Draugystės skatinimo etapai:

1 etapas - nuo 3-jų iki 6-erių metų amžiaus

- Suaugęs žmogus gali veikti kaip vaiko draugas.
- Išmokykite vaiką laukti savo eilės ir paprašykite pagalbos.
- Surenkite "generalinę repeticiją" dalyvaujant kitam vaikui.
- Skatinkite vaiką žiūrėti kitų vaikų žaidimo vaizdo įrašą.
- Žaiskite su vaiku vaidybinius žaidimus.
- Pagirkite vaiką už parodytą draugiškumą.
- Rašykite Socialines istorijas, padėsiančias vaikui suprasti tam tikras socialines situacijas.
- Taikykite socialinių ženklų metodiką, padedančią išmokti socialinius gestus ir išvengti socialinių "avarijų".

2 etapas - nuo 6-erių iki 9-erių metų.

- Užsiimkite vaidmenų atlikimo veikla, kuri padėtų išmokti praktiškai žaisti bendrus žaidimus.
- Pasirūpinkite, kad klasėje ir žaidimų aikštelėje mokytojas turėtų padėjėją, kuris teiktų patarimus ir grįžtamąjį ryšį vaikui ir jo (jos) draugams.
- Skatinkite berniukus ir mergaites žaisti su figūromis ar lėlėmis, skaityti grožinę literatūrą.
- Ieškokite bendrų interesų tarp panašiai mąstančių vaikų.
- Padėkite vaikui lavinti humoro jausmą.
- Taikykite koncentrinį ratų metodiką, padėsiančią vaikui išmokti socialines taisykles - pasisveikinimo, pokalbio temas, prisilietimo bei asmeninės erdvės, taip pat gestų, skirtų emocijoms reikšti.
- Išmokykite vaiką, ko nereikia sakyti.
- Būkite gidas vaikui "antropologui" klasėje aiškinantis socialinius papročius.

- Užtikrinkite, kad popamokinės socialinės patirtys būtų trumpos, struktūruotos, prižiūrimos, sėkmingos ir savanoriškos.
- Įtraukite vaiką į socialinių įgūdžių grupes.
- Parenkite programą bendraamžiams apie tai, kaip žaisti ir draugauti su turinčiuoju Aspergerio sindromą.

3 etapas- nuo 9-erių iki 13 metų.

- Skatinkite tos pačios ir priešingos lyties asmenų draugystę.
- Skatinkite bendraamžį tapti vaiko patarėju ar bičiuliu.
- Padėkite vaikui įsitraukti į alternatyvią draugų grupę, turinčią panašius interesus bei vertybes.
- Įveskite programas, skirtas komandiniam įgūdžiams stiprinti, kaip būdą mokyti draugystės įgūdžių.
- Skatinkite vaiką lankyti dramos būrelį.
- Pasitelkite televizijos programas, ypač situacijų komedijas ir mokslinę fantastiką, socialiniam elgesiui iliustruoti.
- Draugystės įgūdžių mokykitės iš knygų ir kitų šaltinių.

4 etapas- nuo 13-kos metų iki brandos.

- Skatinkite asmenį laikyti gyvūnus potencialiais draugais.
- Skatinkite asmenį naudotis internetu kaip draugystės šaltiniu.
- Įrodykite paramos grupių naudą jauniems Aspergerio sindromą turintiems suaugėliams.
- Suteikite informacijos apie santykius.
- Išbandykite skirtingas strategijas, skirtas "scenos baimei" socialinėse situacijose mažinti.
- Patarkite, kaip išsaugoti draugystę.
- Mokykite asmenį paaiškinti Aspergerio sindromo bruožus kam nors kitam.
- Išnagrinėkite persikėlimo į kitą kultūrą pranašumus.
- Patarkite, kaip užmegzti draugystę su kolegomis darbe.
- Skatinkite asmenį prireikus riboti bendravimo trukmę.

Aspergeris ir kalba:

- Neįprasti kalbos gebėjimai yra esminis Aspergerio sindromo bruožas.
- Aspergerio sindromą turinčio vaiko polinkis kalbėti sudėtingais sakiniais automatiškai nereiškia, kad jis (ji) puikiai supranta jūsų sudėtingus nurodymus.
- Vaikas gali pademonstruoti gerus kalbinius gebėjimus vertinimo metu, bet susidurti su dideliais sunkumais tada, kai reikia greitai apdoroti kalbą realiose gyvenimo situacijose.
- Kai kurių mažų vaikų, kuriems vėliau buvo diagnozuotas Aspergerio sindromas, kalbos raida galbūt vėlavo, tačiau pirmieji ištarti žodžiai galėjo būti kelių žodžių frazės ar sakiniai.
- Turintieji Aspergerio sindromą dažnai nesilaiko įprastinių pokalbio taisyklių - kaip pradėti, palaikyti ir užbaigti pokalbį.
- Socialinės istorijos gali padėti gerinti socialinio konteksto ir taisyklių, visų pokalbio dalyvių lūkesčių, minčių bei jausmų supratimą.
- Naujų pokalbio įgūdžių galima išmokti ir juos praktiškai išbandyti žaidžiant interaktyvius ir vaidybinius žaidimus.
- Suaugusysis gali vaidinti asmenį, darantį pragmatines ar kitokias pokalbio klaidas, ir prašyti vaiko jas nurodyti.

- Aspergerio sindromą turintis vaikas ar suaugusysis turėtų išmokti "pagalbos" klausimų ar komentarų, kuriais galėtų atkurti pokalbį ar gauti paaiškinimą.
- Mažiems vaikams tinka toks būdas: vaikas sėdi šalia suaugusio žmogaus (repetitoriaus), kuris užmezga pokalbį su kitu vaiku (ar suaugusiuoju) ir šnibžda vaikui į ausį, ką ir kada sakyti bei daryti.
- Programą, skirtą pokalbio įgūdžiams gerinti, sudaro nurodymai ir veikla, skirta sustiprinti:
  - ✓ klausymosi įgūdžius;
  - ✓ gebėjimą sakyti ir priimti komplimentus bei pripažinti kritiką;
  - ✓ žinojimą, kada ir kaip įsiterpti;
  - ✓ gebėjimą daryti jungiamąsias pastabas siekiant pakeisti pokalbio temą;
  - ✓ gebėjimą vartoti atkuriamąsias frazes;
  - ✓ supratimą, kaip pateikti klausimus sutrikus ir nežinant, ką sakyti ar daryti.
- Vykdam programą ir siekiant suprasti pokalbio klaidas bei sėkmę, galima daryti ir žiūrėti veiklos vaizdo įrašus.
- Komikso pobūdžio pokalbiai praverčia aiškinant, ką asmuo galvoja ir jaučia pokalbio metu.
- Aspergerio sindromą turintį asmenį būtina pagirti už sėkmingus pokalbius, akcentuoti tai, ką jis tinkamai pasakė (arba nepasakė).
- Aspergerio sindromo turėtojas dažnai linkęs pažodžiui suprasti viską, ką sako pašnekovas, jį smarkiai trikdo idiomos, ironija, stiliaus figūros, užuominos ir ypač sarkazmas.
- Jie ne visada supranta, kad, klausantis kito žmogaus kalbos, svarbu pastebėti balso tono, moduliacijų ar tam tikrų žodžių akcentavimo pokyčius.
- Vaidybiniai žaidimai, garso įrašų klausymas, dramos vaidyba padeda paaiškinti, kaip ir kodėl, perduodant paslėptą žinią, keičiasi tonas, moduliacija ir loginis kirtis.
- Turintieji sindromą netoleruoja abstrakcijų arba netikslumo. šeimos nariai tai supranta ir vengia pastabų ar atsakymų tokiais žodžiais kaip "maždaug", "galbūt", "kartais" ar "vėliau".
- norint pagerinti girdimąjį suvokimą ir supratimą, svarbu kuo labiau sumažinti triukšmo ir kalbėjimo foną.
- Spausdinti ar rašyti ranka nurodymai, skirti Aspergerio sindromą turinčiam vaikui, privalo atitikti jo kalbos supratimo lygį, o ne remtis jo gebėjimu ištarti ar perskaityti sudėtingus žodžius.
- Svarbu suteikti turinčiam Aspergerio sindromą šiek tiek laiko, kad jis galėtų surikiuoti savo mintis prieš atsakydamas į klausimą ir nesijaustų nesmagiai dėl pauzių ir akių kontakto stokos.
- Svarbu neįsižeisti dėl Aspergerio sindromą turinčio asmens tiesmukumo ir prisiminti, kad šis žmogus neturi įgimto pašnekovo talento.
- Jei manysime, kad socialinė kalba Aspergerio sindromo turėtojui yra tarsi užsienio kalba, tai nesunku suvokti, kad sindromą turinčius vaikus pradėjus anksti mokyti socialinės kalbos, jie galų gale išmoks kalbėti šia "antrąja kalba" beveik kaip gimtąja.

Aspergeris ir pažintiniai gebėjimai

- Kai kurie maži vaikai pradeda lankyti mokyklą turėdami geresnius mokymosi gebėjimus negu bendras klasės lygis.
- Yra daugiau nei įsivaizduojame Aspergerio sindromą turinčių vaikų, kurių pažintiniai gebėjimai - vienaip ar kitaip kraštutiniai.
- Mokymosi gebėjimų profilis:

- ✓ mokytojai greitai pastebi ypatingą vaiko mokymosi stilių, talentą suprasti loginį ir fizinį pasaulį, pastabumą detalėms, gebėjimą prisiminti faktus ir sudėlioti juos tam tikra sisteminga tvarka;
- ✓ tokį vaiką lengva išblaškyti, ypač klasėje. Sprendžiant problemas, išryškėja jo mąstymo ribotumas ir baimė patirti nesėkmę;
- ✓ vaikui pereinant iš klasės į klasę, mokytojai pastebi organizuotumo problemų, ypač dėl namų darbų atlikimo ir rašinių rašymo;
- ✓ mažiausiai 75 proc. Aspergerio sindromą turinčių vaikų taip pat turi mokymosi gebėjimų profilį, parodantį papildomą dėmesio trūkumo sutrikimo diagnozę.
- ✓ psichologai dėmesį skaido į keturis komponentus: dėmesio patvarumą, dėmesio atrenkamumą, dėmesio perkėlimą ir dėmesio kodavimą. Aspergerio sindromą turintiems vaikams kyla sunkumų dėl visų keturių dėmesio aspektų.
- Vykdomoji funkcija:
ši funkcija yra sutrikusi. Tai reiškia: gebėjimus organizuoti ir planuoti; veikliąją atmintį; slopinimo ir impulsų kontrolę; savianalizę ir savitikrą; laiko valdymą ir prioritetų nustatymą; sudėtingų ir abstrakčių sąvokų supratimą; naujų strategijų taikymą.
- Problemų sprendimas:
  - ✓ svarbu skatinti mąstymo lankstumą, ir tai galima daryti ankstyvajame amžiuje. Žaisdamas su mažais vaikais, suaugusysis gali pasiūlyti žaidimą "Kuo dar tai galėtų būti?"
  - ✓ sprendžiant problemą, suaugusysis savo mintis gali išreikšti žodžiais taip, kad vaikas galėtų klausytis įvairių svarstymų, kuriais suaugusysis stengiasi rasti problemos sprendimo būdą.
- Klaidų taisymas:
  - ✓ šių vaikų mokymosi profilis gali reikšti ir polinkį sutelkti dėmesį į klaidas, poreikį taisyti, kas negerai, ir troškimą siekti tobulumo;
  - ✓ svarbu pakeisti vaiko požiūrį į klaidas;
  - ✓ socialinėse istorijose galima aiškinti, kad daugiau išmokstama iš savo klaidų negu sėkmių; per klaidas padaroma įdomių atradimų, klaida ne katastrofa, o galimybė.
- Skaitymo ir matematikos pasiekimai mokykloje:
  - ✓ skaitymo ir skaičiavimo pasiekimai dažniau nei įsivaizduojama yra labai geri arba labai blogi;
  - ✓ įprastinės korekcinės skaitymo programos šiems vaikams nėra tokios veiksmingos, kaip regis, galėtų būti;
  - ✓ vaikams, gebantiems išspręsti sudėtingus matematikos uždavinius, gali būti sunku paaiškinti žodžiu, kaip jie gavo atsakymą.
- šie vaikai stebėtinai gabūs pastebėti detales, tačiau jiems gana sunku suvokti ir perprasti visumą arba esmę.
- savo pažintinius ir akademinis gebėjimus geriausiai naudojami būdami ramioje ir tinkamai struktūruotoje klasėje;
- vaiko darbo vieta namie turi padėti susikaupti ir mokytis;
- labai naudinga sudaryti kasdienį namų darbų tvarkaraštį visur -namie ir mokykloje - su savimi nešiotis darbinį dienoraštį ar žurnalą;
- mokytojas gali išskirti svarbiausius namų darbų aspektus, raštu pateikti paaiškinimus ir klausimus, kurie užtikrintų, kad vaikas žino, kuri namų darbams skirtos medžiagos dalis yra svarbi rengiantis atlikti užduotis.
- aspergerio sindromą turinčio vaiko nereikėtų bausti už namų darbų neatlikimą laiku, ilgiausia namų darbų trukmė turėtų būti 30 minučių, nebent jis pats tam norėtų skirti daugiau laiko.

motorika:

- susidaro įspūdis, kad mažiausiai 60 proc. Aspergerio sindromą turinčių vaikų yra nerangūs, tam tikrų judėjimo sutrikimo išraiškų turi beveik visi vaikai, turintys šį sindromą.
- mokytojai gali pastebėti smulkiosios motorikos problemų, pvz., rašant ar naudojantis žirkklėmis.
- kai kurių vaikų gebėjimai gaudyti, mesti ir spirti kamuolį gali būti nebrandūs.
- tėvai nuo ankstyvo amžiaus turėtų mokyti tokį vaiką ir lavinti žaidimo su kamuoliu įgūdžius ne tam, kad jis taptų geru sportininku, bet tam, kad įgytų svarbiausių gebėjimų žaisti kartu su bendraamžiais.
- judėjimo sutrikimai neturi įtakos tokioms sporto šakoms kaip plaukimas, šokinėjimas ant batuto, golfas ir jodinėjimas.
- jautrumas garsams: egzistuoja trys triukšmo rūšys, suvokiamos kaip kraštutiniai nemalonios. pirmoji - staigūs, netikėti triukšmai, antroji - aukštų tonų, pratisi garsai, trečioji - trikdantys, sudėtingi, daugialypiai garsai.
- kai kurių garsų galima išvengti. galima naudoti silikoninius ausų kamštelius. mažiems vaikams nepakenčiamo garso priežastį ir trukmę būtų naudinga paaiškinti socialinėje istorijoje.
- jautrumas kvapams ir maistui: tėvai dažnai pastebi, kad vaikas užuodžia kvapus, kurių nejaučia kiti, ir gali būti ypač išrankus maistui.
- palaiptui jautrumas mažėja, tačiau baimė ir jos sukeltas vengimas išlieka.
- vienam iš penkių vaikų būdingas jautrumas tam tikram apšvietimo lygiui ar spalvoms arba regimojo suvokimo iškraipymai.
- tėvai ir mokytojai turėtų saugoti, kad vaikas nepatektų į aplinkybes, kurios galėtų sukelti stiprius ar trikdančius regimuosius pojūčius, pvz., nesodinti į tą automobilio pusę, kur ant jo kris akinanti saulės šviesa, arba į tą klasės suolą, kurį apšviečia tiesioginiai saulės spinduliai.
- kai kurie vaikai yra gravitaciškai nesaugūs, jiems neramu, jei kojos nesiekia žemės, jaučiasi dezorientuoti, kai reikia greitai pakeisti kūno padėtį.
- skausmo suvokimas: svarbu rašyti socialinę istoriją, kurioje vaikui būtų paaiškinta, kodėl apie skausmą reikia pasakyti suaugusiajam šis padės atgauti gerą savijautą ir išvengti rimtesnių pasekmių.

Parengta pagal Tony Attwood (2013). Aspergerio sindromas. Išsamus vadovas. Vilnius.

Pasvalio r. sav. Švietimo pagalbos tarnybos Pedagoginio psichologinio skyriaus
vyr. specialioji pedagogė Inga Kaulinskienė. (2016).